

І.М. Баркалова

Донецький національний університет, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ у 40 – 70-х роках ХХ ст.

У 40 – 70-х роках ХХ ст. найбільш вивченими та поширеними були чотири теоретичні напрями: школа функціоналізму (Д. Мітрані), неофункціоналізму (Є. Хаас), теорія федералізму (А. Спінеллі, К. Фрідріх) та «плюралістична школа» (К. Дойч). Дана стаття присвячена докладному аналізу кожної з цих інтеграційних теорій чи інтеграційних підходів, а також науково-теоретичному вивченню проблем інтеграції, що базується на розумінні інтеграційних процесів та спрямоване на виявлення загальних тенденцій.

Ключові слова: функціоналізм, неофункціоналізм, федералізм, інтеграція.

Багато століть Західна Європа асоціювалась із роздробленістю народів і держав, гострим суперництвом й постійними збройними конфліктами. У ХХ ст. саме Західна Європа була джерелом та головним полем бойових дій двох руйнівних світових воєн. За останні півстоліття ситуація в цій частині земної кулі радикально змінилась. Відтепер ніде у світі не існує таких тісних відносин міждержавного співробітництва. Ніде більше не створені настільки міцні та ефективні гарантії недопуску антагонізмів між сусідніми державами. Ніде міжнародні кордони не є такими прозорими для руху товарів, послуг й факторів виробництва. Все це стало можливим завдяки європейській інтеграції.

На сьогодні Рада Європи та ЄС об'єднують країни Західної, Центральної та Східної Європи. Було б невірно уявляти сучасний Європейський союз як геніальне творіння його «батьків-засновників», які з самого початку мали перед очима конкретну стратегічну ціль. Навпаки, теперішні структури ЄС є продуктом об'єктивно обумовленого, хоча і спірного розвитку Західної Європи у післявоєнний період. Звернення до історії «європейського будівництва», до різноманітних планів «об'єднання Європи» дозволяє краще зрозуміти інтеграційні процеси, які відбуваються в Європі. У зв'язку з цим вивчення історії європейської інтеграції стає особливо актуальним.

Розробка проблем європейської інтеграції у вітчизняній історіографії розпочалась наприкінці 50-х років, де зберігалось негативне відношення марксистської історіографії до ідеї Об'єднаних Штатів Європи. Після гельсінських домовленостей 1975 р., які поклали початок загально-європейському процесу, ситуація потроху змінюється.

Але лише за умов незалежної України науковці почали активно вивчати факти європейської спільноти, комплексно та цілісно аналізувати історію об'єднаної Європи. Такі автори, як В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко, В.А. Манжола, М.М. Білоусов, Л.Ф. Гайдуків, Д.В. Ченчик детально та ґрунтовно досліджують саме європейські інтеграційні процеси, їх розвиток, засади створення Європейського Союзу та механізми взаємодії країн в «малій Європі» [1-3]. У цьому контексті привертає увагу ґрунтовне дослідження напрямків і концепцій євроінтеграції В. Копійки [3], цікаві компаративні розвідки теоретичних моделей інтеграції О. Ковальнової [4], аналіз виявлення оптимальних наукових теорій і методологій дослідження євроінтеграційного процесу крізь призму порівняння теорій європейської інтеграції І. Піляєва [5].

Гостра актуальність проблеми полягає також і в тому, що нині, за умов докорінної трансформації Євросоюзу, вкрай необхідна вимога – виробити нові моделі євроінтеграційного процесу, принаймні, теорію розширення ЄС. Зазначимо, що такі спроби вже спостерігаються в західній політологічній літературі [6]. З'явилися навіть дослідження, у яких «вираховуються» вигоди і втрати ЄС від розширення на схід [6].

Російські вчені, такі, як А.О. Чубарьян, В.Г. Барановський, Ю. Борко, М. Максимова, розглядають інтеграцію як незворотній процес конфліктно-компромисного розвитку, об'єктивний за природою процесу зближення, взаємодії національних господарств, формування регіональних господарських комплексів у рамках тих груп держав, де для цього склались сприятливі умови [4], [5], [7], [8]. Багатомірна також й іноземна історіографія. Треба відмітити, що іноземні автори достатньо добре відносились до ідеї європейської інтеграції [6], [9-13].

Таким чином, автор зазначає, що вивчення концепцій об'єднання Європи у 40 – 70-і роки ХХ століття є **метою даної статті**.

Згідно з поставленою метою передбачається вирішення таких наукових завдань:

- 1) проаналізувати насамперед політичну теорію європейської інтеграції, її ключові положення, які ще продовжують бути предметом дискусій в наукових колах;
- 2) виокремити проблемні питання мозаїки теорії євроінтеграції, які потребують комплексного дослідження.

Об'єктом нашого дослідження є докладний аналіз кожної з цих інтеграційних теорій чи інтеграційних підходів, а предметом – основні положення, ідеї теоретичних підвалин євроінтеграційного процесу, котрі тією чи іншою мірою пояснюють його реалії.

Науково-теоретичне вивчення проблем інтеграції засновано на розумінні інтеграційних процесів та направлене на виявлення загальних тенденцій. У 40 – 70-х роках ХХ ст. найбільш вивченими та поширеними були чотири теоретичні напрямки: школа функціоналізму (Д. Мітрані), неофункціоналізму (Є. Хаас), теорія федералізму (А. Спінеллі, К. Фрідріх) та «плюралістична школа» (К. Дойч).

Історіографія проблемних питань теорії європейської інтеграції презентована ґрунтовними розробками представників федералізму (неофедералізму): А. Етціоні, Дж. Піндер, функціоналізму: Д. Мітрані, неофункціоналізму: Е. Хаас, Д. Най, Р. Кеохейн, Л. Ліндберг, Ф. Шміттер і його альтернативними презентаціями, такими, зокрема, як міжурядовість (інтергавернменталізм) – С. Хоффман та інституціоналізм: П. Пірсон, К. Армстронг, С. Балмер. Окремо відзначимо теорію комунікації К. Дойча і теорію ліберального міжурядового підходу Е. Моравчика – чи не найпопулярнішу сьогодні.

Головною константою ефективної стратегії ЄС, як і в часи його заснування, лишається оптимальне поєднання політичного прогресу з прогресом економічним і соціальним – з урахуванням об'єктивних реалій. Це, зрештою, чітко простежується як на першому етапі (домінування економічної складової) європейської інтеграції, так і визначенням її органічної політичної складової, а саме – підписанням Єдиного європейського акту 1986 року, Маастрихтської угоди 1992 року та Амстердамського договору 1997 року.

Отже, на принципові питання європейської інтеграції в політичній теорії не існує єдиного погляду. Та навряд чи він і можливий. Євроінтеграція спочатку бачилася об'єднанням на кшталт США. Але висловлювалися й радикальні заперечення – цей шлях для Європи неприйнятний.

На нашу думку, зважаючи на динамічну еволюцію якісних характеристик ЄС, бажано було б застосовувати комплексний підхід до вивчення євроінтеграційного процесу, підходу мультилінійного, з'ясування мережі взаємозалежних причин історичних змін, що, з точки зору методології дослідження, дозволяє осмислювати євроінтеграцію як цілісний процес з власною внутрішньою логікою розвитку, з виокремленням специфіки його якісних характеристик.

На сьогодні зроблено чимало теоретичних узагальнень стосовно процесу розвитку інтеграції суверенних держав Європейської спільноти, надалі – Європейського Союзу, а також наукових розвідок щодо еволюції теоретичних основ євроінтеграційного процесу. Більше того, за істотної зміни ситуації на євразійському континенті на зламі ХХ –

ХХІ століть, а також внаслідок поступового формування (зауважимо, що цей процес відбувається саме тепер) нового суб'єкта міжнародних відносин у глобальному вимірі – Європейського Союзу, вчені прагнуть узагальнити існуючі теоретичні моделі інтеграції, а також розробити нові [2].

Втім зрозуміло, що це вельми складне завдання, проте розробка новітньої теорії євроінтеграції вимагає не тільки застосування комплексного підходу у методологічному сенсі, але й врахування чинників економічного, інституційного, політичного характеру внутрішнього розвитку ЄС поряд з аналізом дії чинників зовнішніх, які теж динамічно змінюються в системі міжнародних відносин.

З наявної палітри теоретико-методологічних узагальнень в контексті як поглиблення, так і розширення Євросоюзу виокремимо, насамперед, три базові, концептуальні.

По-перше, це Європа «різних швидкостей» (уперше термін з'явився у «звіті Тіндемманса» (1975 р.). Так характеризується ситуація, коли не всі держави-члени можуть або хочуть в однаковому темпі просуватися до інтеграції у певних сферах. Це вимагає спеціальних заходів для погодження інтересів різних груп держав. Загалом положення «звіту Тіндемманса» були відхилені. Однак при запровадженні європейського механізму обмінних валютних курсів (наприкінці 1970-х років) було все ж допущено можливість «різних швидкостей» у рамках європейської монетарної системи. Реальні загрози Європі «різних швидкостей» виникли й після першої невдалої спроби прийняти Конституцію ЄС, що також свідчило про можливу кризову ситуацію в контексті творення єдиного суб'єкта міжнародних відносин.

По-друге, це Європа *a la carte*, так зване «меню» стратегій розвитку європейських країн – тобто модель інтеграції, за якою держави самі вирішують, брати чи ні участь у певній конкретній інтеграційній ініціативі. Такої моделі дотримувався, наприклад, британський уряд, використовуючи так зване *opt-out* щодо положень «Соціального пакету» Маастрихтської угоди. Цей термін відображає ідею неоднакового методу інтеграції, який дозволяє країнам-членам вибирати стратегії «як з меню» і долучатися до їх реалізації. Така модель може становити загрозу всьому процесу європейської інтеграції, отже, має бути хоча б мінімальна кількість спільних цілей країн-членів ЄС (до речі, інша назва – модель «змінної геометрії» євроінтеграції).

І, по-третє, Європа концентричних кіл – концепція, запропонована Ж. Делором у січні 1989 року. Вона передбачає дедалі вищий рівень інтеграції у напрямку «центру» Євроспільноти, яким мали б бути країни ЄС після створення політичного союзу, спільного ринку та господарського й валютного союзів. Далі йдуть країни Європейської асоціації вільної торгівлі, наближені до ЄС у господарському і правовому плані. Зовнішнє коло утворюють країни, асоційовані з ЄС, які претендують на повноправне членство. Четверте, найширше коло – це країни – члени ОБСЄ як спільний простір європейського співробітництва [3].

Аналіз теоретичних моделей інтеграційних процесів, зокрема і європейської інтеграції, дозволяє простежити їх динаміку. Це потребує вивчення проблем міжнародного права, світової економіки, міжнародних відносин тощо. Як у ХХ столітті, так і нині ключовим питанням теорій інтеграції є роль і значення держави-нації у формуванні теоретичних підвалин європейського інтеграційного процесу. Широка палітра теоретичних моделей інтеграції – це наслідок їх еволюції у суперечливому процесі практики міжнародних відносин. І ключовим все ще лишається питання ролі і значення держави-нації в інтеграційному об'єднанні, в даному випадку – в рамках ЄС.

Згідно з визначенням Р. Арона, «міжнародні відносини – це відносини між політичними утвореннями. Останнє поняття охоплює грецькі поліси, римську та єгипетську імперію, а також європейські монархії, буржуазні республіки і народні демократії» [6].

Як справедливо зазначає Р. Арон, міжнародні відносини – це політичні відносини, взаємовідносини між державами. Хоча вже наприкінці ХХ століття суб'єктами міжнародних відносин все більше стають регіональні союзи та економічні об'єднання, які, до речі, створюються як державами, так і недержавними структурами, громадськими рухами та ініціативами.

Основна тенденція сучасного етапу міжнародних відносин незмінна віддавна, це факт. Адже постійним мотивом міжнародної політики лишаються національні інтереси, а її суттю – боротьба за владу і силу. Відтак головним міжнародним актором, який визначає характер міжнародних відносин, лишається держава.

Втім, заперечуючи глорифікацію держави та її роль у міжнародних відносинах, представники «політичного ідеалізму» вважають вадою – обмежувати вивчення системи міжнародних відносин тільки міждержавними стосунками, позаяк все більшу роль у них, поряд з державами, відіграють недержавні структури, громадські рухи та ініціативи, і це є проявом демократизації сучасних міжнародних відносин.

Методологічно в ході наукового аналізу європейської політичної інтеграції необхідно виходити з такого положення: політичні відносини утворюють найважливішу підсистему системи міжнародних відносин з власною структурою, функціями, процесом розвитку. Одна з найголовніших функцій цієї підсистеми полягає в синтезі, детермінації, відображенні всіх інших видів відносин, які виступають як самостійні підсистеми в системі міжнародних відносин.

Тривалі теоретичні дискусії з концептуальних проблем євроінтеграції розвивались на тлі двох протилежних підходів – спочатку, але меншою мірою, федералізму, який можна назвати скоріше теоретичним підходом, ніж теорією, а більшою мірою – функціоналізму (неофункціоналізму) і теорії міжурядовості (інтергавернменталізму) та їх подальшої модифікації до реалій сьогодення. Вони зосереджувалися на широкому колі проблемних питань щодо форм і механізмів обмеження чи, навпаки, посилення національного суверенітету в процесі інтеграції.

У цьому контексті спробуємо простежити сутність цих теорій. Але не стільки їх еволюцію за чисто хронологічним принципом, що унеможлиблюється вже обсягом публікації, а з точки зору виокремлення концептуально сформованих ідей, які в наш час не тільки актуальні, але й сприяють критичному осмисленню євроінтеграційних процесів. Особливу увагу зосередимо на проблемах дискусійних і невирішених у сучасній теорії інтеграції.

Як слушно пише у дослідженні «Міжнародна теорія та європейська інтеграція» Ч. Пентланд, кінцевою метою федералісти вважали створення наднаціональної держави відповідно до принципів централізації і передачі політичних повноважень на найвищий рівень. Ч. Пентланд також виокремлює дві особливості федералістського підходу: соціологічний, детермінований соціальною активністю людей, та конституційний – встановлення конституційного «проекту» для пом'якшення централізованих дій держави. Він зауважує, що саме з них і почався розвиток різних напрямків в інтеграційній теорії [14].

Актуальність та важливість теорії функціоналізму визначається і тим, що власне в цьому сенсі головна увага зверталася не на форму (пошуки федерації чи конфедерації тощо), а на функції, навіть досить конкретного характеру, які має виконувати міжнародна спільнота. Нині саме неофункціоналізм став однією з провідних теорій європейської інтеграції.

Заперечуючи ідеї творення федерації та управління континентального масштабу, фундатор ідеї функціоналізму Д. Мітрані не тільки довів недоцільність утворення статичного і штучного, територіально обмеженого федеративного об'єднання, визначаючи це як «оману федералізації», але сформулював та обґрунтував ідеї, які вже сьогодні стали

реаліями, а саме – роль і значення творення нових суб'єктів міжнародних відносин – міжнародних організацій, більше того – формування їх мережі в контексті динамічної трансформації системи міжнародних відносин [11].

Заперечення Д. Мітрані ідеї територіальної обмеженості та можливої практики панєвропейської федерації стосувалися, зокрема, врахування геополітичних реалій, за яких формувалися ці ідеї, тобто коли Європа через свої метрополії по суті контролювала значну частину світу. Іншими словами, неупереджений та критичний підхід в цілому до теорії європейської інтеграції і, зокрема, до творчого доробку Д. Мітрані дозволив Б. Розамонду (вважаємо його працю «Теорія європейської інтеграції» (2000 р.) однією з найглибших теоретичних розробок проблемних питань інтеграції) зробити наступний висновок щодо значення теорії функціоналізму (побіжно відзначимо, що навіть сам Д. Мітрані не претендував на визнання своїх ідей цілісною теорією): «Історичне значення функціоналізму полягає в тому, що він заклав підвалини неофункціоналістської теорії інтеграції – галузі теорії міжнародних відносин, що найбільше асоціюється з розвитком Європейських Співтовариств» [15].

Багато неофункціоналістів визнають Д. Мітрані своїм інтелектуальним батьком. Справді, наголос на технократичному задоволенні потреб як основі для глибинних і довготривалих систем підтримання миру в поєднанні з еволюційною логікою, що передбачає ефект «spillover» (точніше, це ідея так званого «переливання» процесу регіональних змін – як поглиблення інтеграції – крізь сегменти чи сектори реально діючої системи), свідчить про їх тісний взаємозв'язок [16].

Цікавими є теоретичні узагальнення представників неофункціоналізму, насамперед Е. Хааса, який не тільки підкреслив визначальну роль політичного фактора в процесі інтеграції, зокрема як фактора творення постнаціональних політичних спільнот, поступову інтеграцію у сферах «низької» та «високої» політики [17], але й визначив європейську інтеграцію як цілком якісний процес, котрий не можна ототожнювати з міждержавною чи міжурядовою співпрацею. Невід'ємною складовою теорії неофункціоналізму залишилась ідея «переливання», але вже значно модифікованою до реалій євроінтеграційного процесу [18]. Неофункціоналізм (принаймні в ранніх його проявах) був спробою осмислення, створення теоретичного підґрунтя для політичних стратегій засновників післявоєнної європейської єдності.

Такі особистості, як Ж. Моне і Р. Шуман, цілком ясно уявляли шлях до інтегрованої Європи. Їх прагматичний підхід заперечував ідеалізм федеративного руху. Федералісти втратили свої основні аргументи стосовно напрямків європейської післявоєнної єдності вже на початку 1950-х років. І хоча федеративний устрій Європи все ще розглядався як кінцева мета інтеграційного процесу, ставало очевидним, що його не можна досягти шляхом доказів раціональності та конституційних проектів, а лише засобами економічного зростання і вироблення спільної стратегії розвитку. Такий підхід Е. Хаас назвав технократичним і функціоналістським [19].

Певна річ, архітектори післявоєнної інтеграції мали за кінцеву мету досягнення політичної єдності між державами Європи в контексті врегулювання франко-німецьких відносин, а політичну єдність, за умов створення наднаціональних інституцій, вбачали результатом економічної взаємодії та взаємозалежності держав. Б. Розамонд, саме в контексті цієї політичної теорії інтеграції, вважає за доцільне дати характеристику (викремлюючи сім пропозицій щодо пояснення) стратегії, яка слугувала основою творення Європейських співтовариств:

– поміркована інтеграція, передусім у сферах «низької політики», але за умов, що вони представлятимуть ключові сектори економіки (наприклад, вугілля і сталь);

– створення вищого органу Співтовариств, не обтяженого багажем суперечливих національних інтересів, з повноваженням спостереження за інтеграційним процесом і надання йому можливості діяти як організаторові подальшої інтеграції;

– інтеграція певних галузей економіки через національні кордони створює функціональний тиск для інтеграції пов'язаних з ними інших галузей економіки. Цей імпульс має продовжувати свою дію, особливо за умови керівної ролі, яку повинен взяти на себе вищий орган Співтовариств. Наслідком цих процесів є поступове, прогресуюче зростання взаємодії та взаємозалежності національних економік;

– глибша інтеграція не тільки організовуватиметься та спрямовуватиметься вищим органом ЄС, а й поступово соціальні інтереси спрямовуватимуться від національних форм влади до європейських наднаціональних структур як ефективнішого способу їх задоволення;

– поглиблення економічної інтеграції зумовить необхідність подальшої інституціоналізації на європейському рівні, оскільки ширша за сферою інтеграція вимагає складнішого управління;

– політична інтеграція є неминучим побічним наслідком економічної інтеграції;

– поступова економічна інтеграція, що супроводжується певним ступенем наднаціональної інституціоналізації, є ефективним шляхом створення довгострокової системи миру в Європі [20].

Для Е. Хааса метод Ж. Моне полягав в аналізі збігу переваг і прагматичних інтересів політичних акторів у Європі. Зауважимо, що ці ідеї аж ніяк не підтверджували основних положень «політичного реалізму» та навіть і неореалізму.

Отже, своєрідною імплантацією ідей новітнього політичного реалізму можна вважати міжурядовий підхід (теорію інтергавернменталізму). С. Гофман сформулював основні положення цієї теорії, де держави в рамках інтеграційного об'єднання мають суттєву перевагу над інституціями інтеграційного творення. Він стверджував, що логіка Ж. Моне – Е. Хааса спрацьовує лише у сфері економічної інтеграції за умов збігу інтересів акторів, а в політичній інтеграції пріоритет ідеологічних і прагматичних інтересів політичних еліт визначає поступ інтеграційного процесу. Зокрема, у сфері «низької політики» держави готові до інтеграції та співпраці, тоді як у сфері «високої політики» обмеження суверенітету є справою вельми проблематичною [21], [22].

Представник ліберального інтергавернменталізму Е. Моравчик, визначаючи процес європейської інтеграції як «дворівневу гру» та ґрунтуючись на аналізі Єдиного європейського акту, робить висновок щодо політичної та економічної конвергенції трьох потужних і впливових держав – членів ЄС, а саме: Німеччини, Франції і Великої Британії. Більше того, ключовим фактором інтеграції дослідник вважає в цьому випадку реалізацію інтересів саме цих держав [23].

Вельми цікаву думку висловив Е. Моравчик щодо сучасних міркувань про так звану кризу керівництва в ЄС. Спростовуючи міфи про неї, які, на його думку, викликані міфами про брак харизматичного лідера європейської інтеграції, а також міфами так званої теорії велосипеда (якщо інтеграція призупиниться, то й наслідки будуть відповідні), Е. Моравчик говорить про те, що саме на сьогодні в рамках ЄС досягнуто функціонального ступеня політичної зрілості: ЄС «осідлав» триколісний велосипед, прийнявши Конституцію – отже, ніколи не впаде, навіть якщо й зупиниться.

А Євросоюзу, його інституціям, а особливо його лідерам не вистачає «головного проекту», навколо якого слід було б об'єднатися заради подальшої інтеграції. Отже, тепер, після півстоліття успіхів, Європа досягла небезпечної межі, коли подальше об'єднання стає не вигідним [24].

Узагальнюючи розгляд політичних теорій європейської інтеграції, слід відзначити, що проблеми, пов'язані з формуванням чи, власне, визначенням теоретичних підвалин сучасного комплексного євроінтеграційного процесу, мають об'єктивний характер. Це обумовлено як поглибленням, так і розширенням ЄС в контексті зміни теоретичних підходів політичного реалізму (неореалізму) і політичного ідеалізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копійка В.В. Європейський Союз: заснування та етапи становлення / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко. – К., 2001.
2. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945 – 70-ті роки) / [Манжола В.А., Білоусов М.М., Гайдюков Л.Ф. та ін.]. – К., 1999. – С. 96.
3. Копійка В.В. Концепції та доктрини європейської єдності в останній третині ХХ сторіччя / В.В. Копійка // Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу. – Київ, 2002. – С. 8-74.
4. Ковальова О. Євроінтеграційна теорія транснаціоналізму і її новітні модифікації / О. Ковальова // Наукові записки : збірник. – К., 2002. – Вип. 20. – С. 199-209.
5. Піляєв І.С. Неофункціоналістське бачення європейської інтеграції: спроба критичного аналізу / І.С. Піляєв // Вісник КНУ. Серія «Філософія. Політологія». – 2003. – Вип. 58. – С. 44-49.
6. Реймон Арон. Мир і війна між націями / Реймон Арон. – Київ : Юніверс, 2000. – С. 32-33.
7. Ковальова О.О. Неофункціоналізм проти традиційних підходів в теоріях європейської інтеграції / О.О. Ковальова // Грані. – 2003. – № 1 (27). – С. 114-117.
8. Піляєв І.С. Проблеми розвитку теорії федералізму в контексті сучасного євроінтеграційного процесу / І.С. Піляєв // Вісник КНУ. Серія «Філософія. Політологія». – 2003. – Вип. 59. – С. 45-47.
9. A new idea for Europe. The Schuman declaration – 1950 – 2000. European Commission. – Series: European Documentation. – Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2000 – P. 15.
10. Andrew Moravcsik. What Lessons to learn from Europe's Crises? Is there really a crisis of European leadership? / Andrew Moravcsik. – Issue 11, 2004.
11. Baldwin Richard E. The Costs and Benefits of Eastern Enlargement: the Impact on the EU and Central Europe / Baldwin Richard E., Francois Joseph F., Portes Richard // Economic Policy. – 1997. – № 24. – P. 125-176.
12. Haas E. The Uniting Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950 – 1957 / E. Haas. – Stanford CA : Stanford University Press. – 1968. – 2nd Ed. – P. 62-74, 315-317.
13. Haas E. Turbulent Fields and the Study of Regional Integration / E. Haas // International Organization. – 1976. – Vol. 30. – P. 169-199.
14. Pentland C. International Theory and European Integration / Pentland C. – London : Faber and Faber, 1973. – P. 146-150.
15. Hoffmann Stanley. Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation State and the Case of Western Europe / Stanley Hoffmann, B. Nelsen, A. Stubb // The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration. – London : Macmillan Press LTD, 1998. – 2nd Ed. – P. 157-172.
16. Kolankiewicz George. Consensus and Competition in the Eastern Enlargement of the European Union / Kolankiewicz George // International Affairs – 1994. – № 70. – P. 477-495.
17. Moravcsik A. Europe's Integration at Century's End / A. Moravcsik // Centralization or Fragmentation? Europe Facing the Challenges of Deepening, Diversity and Democracy. – New York : Council on Foreign Relations, 1998.
18. McCormick J. Understanding the European Union. A Concise Introduction, Basingstock / McCormick J. – New York : Palgrave, 1999.
19. Mayhew Alan. Recreating Europe. The European Union's Policy towards Central and Eastern Europe / Mayhew Alan. – Cambridge : Cambridge University Press, 1998.
20. Moravcsik Andrew. Explaining International Human Rights Regimes: Liberal Theory and Western Europe / Andrew Moravcsik // European Journal of International Relations. – 1995. – № 1. – P. 157-189.
21. Moravcsik Andrew. The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht / Moravcsik Andrew. – London : UCL Press, 1998. – 514 p.
22. Schimmelfennig Frank. The Double Puzzle of EU Enlargement Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Decision to Expand to the East / Frank Schimmelfennig // Working Paper series. – 1999. – № 15.
23. Mitrany D. A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization / Mitrany D. – Chicago : Quadrangle Books, 1966. – 221 p.
24. Mitrany D. The Functional Approach in Historical Perspective / D. Mitrany // International Affairs. – 1971. – Vol. 47, № 3. – P. 345-386.

25. Mitrany D. The Prospect of Integration: Federal or Functional / D. Mitrany // *Functionalism : Theory and Practice in International Relations*. Editors A.J.R. Groom and P. Taylor. – London : University of London Press, 1975. – P. 70, 72-78.
26. Moravcsik A. Preferences and Power in the European Community. A Liberal Intergovernmentalist Approach / A. Moravcsik // *Journal of Common Market Studies*. – 1993. – Vol. 31, № 4. – P. 482-498.
27. Nelsen B.F. The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration / B.F. Nelsen, A.C.-G. (eds.) Stubb. – London : Lynne Rienner Publishers, Boulder (Co.). – 1998. – 2-nd ed.
28. Wallace W. Regional Integration: The West European Experience, Washington (DC): Brookings Institution / Wallace W. – 1994.

И.Н. Баркалова

Теоретические модели развития европейской интеграции в 40 – 70-х годах XX ст.

В 40 – 70-х годах XX ст. наиболее изученными и расширенными были четыре теоретических направления: школа функционализма (Д. Митрани), неофункционализма (Э. Хаас), теория федерализма (А. Спинелли, К. Фридрих) и «плюралистическая школа» (К. Дойч). Данная статья посвящена детальному анализу каждой из этих интеграционных теорий или интеграционных подходов. Научно-теоретическому изучению проблем интеграции, которое базируется на понимании интеграционных процессов и направлено на изучение общих тенденций.

Ключевые слова: функционализм, неофункционализм, федерализм, интеграция.

I.N. Barkalova

Functionalistics school (D. Mitrany), neofunctionalistic school (E. Haas), federalistic theory (A. Spinelly, K. Fridrich) and «pluralistic school» (K. Doich) were the most widespread and popular in 40 – 70-th of the twentieth century. The article is devoted to the profound analysis of each integration theory in particular. Scientific research, which is based on understanding of integration processes, is represented in the paper.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2013.